

Vårnummer

1993 Nr 1 årgång 15

SILVIUS LEOPOLD WEISS UND SEINE ZEIT

- en rapport från den första internationella lutkongressen i Freiburg,

8 - 13 september 1992

Av ROBERT EKLUND

Inledning

I början av september ägde den första internationella lutkongressen rum i Bayerska Freiburg am Breisgau i Tyskland. Arrangör var *Akademie Weiss*, "a group of musicians, instrument makers and musicologists united in their common interest in the great lute music of the 17th and 18th century", som de presenterar sig i sin informationsfolder. Ledande personlig-heter i akademien är dess *President Tim Crawford*, välbekant för de flesta lutenister för sina utgåvor av och förord till lutmusik och nu ansvarig för utgivningen av Weiss samlade verk. *Administrator* är **André Burguete**, en rysk-tysk lutenist och musikolog. *Honorary President* var till sin nyligen timade bortgång Professor Doktor **Josef Klima**. En annan ledande personlighet bakom akademien är **Douglas Alton Smith**, amerikansk musikolog och expert på Weiss. Mera om akademien och dess verksamhet i slutet av denna rapport.

Denna första kongress i sitt slag hade huvudsakligen tre delar, dels en föreläsningssedel, med sex entimmesföreläsningar per dag, och en konsertdel med en avslutande lutkonsert varje kväll. Sista kvällen bröts detta mönster med en konsert på *Lauten-Clavier*, detta i anslutning till den föreläsning som hållits över detta instrument (mera därom senare). Dessutom hölls en utställning av historiska lutor i Freiburgs Augustiner-museum.

Föreläsningarna hade placerats i två block - ett förmiddags och ett eftermiddags - och eftersom föreläsningarna hölls på tre språk - tyska, franska och engelska - hade dessa block lagts så de skulle vara så språkligt enhetliga som möjligt, så att de som inte tyckte att de tillräckligt behärskade ett eller annat språk lättare kunde avstå en eftermiddag till andra sysslor. Jag hörde till de lyckliga som inte hindras av språkförbistring, men passade på att turista en del också (eftersom kongressen annars gav föga utrymme för detta). Därför närvarade jag inte på samtliga föreläsningar, utan kan bara redogöra för den majoritet (trots allt!) av dessa som jag hörde.

Tisdag

Kvällen tisdagen den 8:e öppnades kongressen med en inledningskonsert och tal av bland

andra Freiburgs överborgmästare **Rolf Böhme**, och Fristatens Sachsens kulturminister **Hans Joachim Meyer**. Freiburg hade gratis tillhandahållit köpmanhuset i Freiburg - en underbar renässansbyggnad belägen alldeles vid katedralen i Freiburg - för kongressen. *Akademie Weiss* finansiering sker till stor del av lokala anslag och har bland annat även syftet att främja de fransk-tyska kulturella relationerna i området. Musiken som framfördes var bland annat av Vivaldi, Lotti och Hasse, och som "godbit" bjöds på en av Weiss lutkonserter, rekonstruerad av Peter Holman och Tim Crawford.

Onsdag

Förmiddagen ägnades åt Dresden, och bjöd på föreläsningar av det gifta paret doktorerna **Joachim** och **Ingelore Menzhausen** samt dr **Wolfgang Reich**. Herr dr Menzhausen talade om det "konungliga Dresden" och hans fru om porlinsfigurer föreställande lutenister. En lustig detalj därvidlag var att ingen av porlinsfigurerna egentligen föreställde personer spelandes luta, utan i stället instrument vilka måste föreställa mandoror eller mandoliner. Det påpekades även att medan andra instrument i porlän är detaljerade och nogsam utförda, så är dessa stränginstrument ofta klumpigt gjorda och svåra att identifiera. Dr Reich berättade sedan allmänt om musik i det augustinska Dresden.

Eftermiddagen var fransk, och **Monique Rollin** och **François-Pierre Goy**, båda från CNRS i Paris, föreläste om fransk musik i tyska källor. Dr **Christian Meyer** från Strasbourg talade om utgivning av lutmusik på 1600-talet.

Kvällen avslutades med en konsert med **Hopkinson Smith**, som framförde verk av Bach, Weiss och Ennemond "Vieux" Gaultier. Senast jag hörde Hopkinson å konsert var 1987 på musikmuséet i Stockholm, och det var kanske det mest övertygande lutspelet jag någonsin hört. Därför var mina förväntningar högt ställda inför denna konsert, och jag blev lite besviken. Framför allt tyckte jag att kvällens konsert saknade stringens vad rör både rytm och puls.

Torsdag

Förmiddagens föreläsare var lutenisten **Jerzy Zak** från Polen, amerikanen **Timothy Burris**

16.

(verksam i Antwerpen) och en av lutforskningens nestorer, Dr **Arthur Ness**. Jag närvarade inte vid de första två föreläsningarna, men kan ändå säga att Zak redogjorde för Weiss relationer med familjen Sobiesky och att Burris behandlade de båda Esaias Reusners roller i svitutvecklingen. Ness talade om tabulaturer i Rostock.

Eftermiddagen inleddes av att dr **Svatava Barancicová** gav en historisk exposé över den böhmiske lutenisten Greve Jan Antonin Losy och greve Adam von Questenberg, båda namnkunniga lutenister. Därefter gav **Tim Crawford** ett impromptu föredrag i stället för två inställda föredrag. Crawford talade om franska influenser i Weiss musik.

Kvällen avslutades med en konsert med **Anthony Bailes** som spelade Reusner, Losy och Weiss. Jag tyckte personligen mycket om Bailes framförande av Weiss, som var det svängigaste lutspelet jag hört någonsin, men Bailes konsekventa utnyttjande av sensträngar gjorde att fördomen om lutenister som stämmer mer än de spelar nästan infriades!

Fredag

Förmiddagen var helt tysk. Dr **Hans-Joachim Schulze** talade om vilka lutenister som fanns i

Bachs cirklar. Dr **Klaus Hoffmann** diskuterade kring möjligheten att Bachs h-mollsonat för tvärföljt och cembalo ursprungligen var en luttrio. Detta ämne hade lite svensk anknytning i det att incitamentet var att **Hans Eppstein** 1966 hade påpekat att verket i fråga med säkerhet inte var en flöjtsonat från början. Tim Crawford påpekade att churu argumentföringen kunde göras övertygande så finns det ingen annan källa som någonstans eller någonsin påpekade att Bach skrev luttrios, och att "our feet are off the ground" när vi hävdar att h-mollsonaten är en sådan. Förmiddagen avslutades med att Professor dr **Christoph Wolff** redogjorde för en violinsonat av Bach som nyligen har befunnits vara en bearbetning av en lutsonat av Weiss. Detta upptäcktes av den finske lutenisten **Eero Palviainen**, som tyvärr inte kunde närvara.

Eftermiddagen inleddes med att den schweiziske forskaren **Andreas Schlegel** talade om konserter med obligat lutstämma. Jag närvarade inte vid detta föredrag, men diskuterade rätt mycket med Schlegel under resten av veckan, och en av hans poänger är att lutenister spelar för "snällt". Om man lyssnar till hur violinstämmorna skulle framföras (med mycket aggressiv attack, enligt Schlegel) så inser man att lutenister idag generellt sett har ett alldeles för mjukt ljudideal. (mera därom i Lundbergs föredrag på lördagen). Därefter redogjorde Tim Crawford för utgivningen av Weiss samlade verk i *Das Erbe Deutscher Musik*. Dr **Douglas Alton Smith** avslutade med att berätta om Weiss i Böhmen.

Kvällen avslutades med att **Karl-Ernst Schröder** och **Robert Barto** spelade duetter av Hagen, Werner, Falckenhagen samt solomusik av Weiss. Schröder framförde fyra fantasior och C-durfugan och Barto framförde med bravur en av de sena sonaterna ur Dresdenmanuskriptet.

Lördag

Förmiddagens tema var lutbyggeri. **Robert Lundberg** från Oregon talade om hur lutbyggandet utvecklades och förändrades under perioden 1650 till 1750. Han pekade på vissa byggtkniska detaljer som entydigt pekar ut om ett instrument är före eller efter vissa brytpunkter i tiden, men också att slitaget på överlevande instrument säger en del om hur instrumenten spelades. Från slutet av 1600-talet har höger hands lillfinger konsekvent varit placerat alldeles under stallet eller t o m bakom detta. Först mot mitten av 1700-talet kan man se att lutlocken är slitna både bakom stallet och vid en punkt på 1/3 av avståndet mellan stallet och rosetten. Detta tyder nog snarare på att lutenister från denna tid under spelets gång ändrade tonkvalitet genom att flytta handen, än att de vid någon speciell tidpunkt helt ändrat hand-

position. **Michael Lowe** talade sedan i detalj om två lutor han renoverat. **André Burguete** avslutade med att tala om bearbetningar av Bachs lutkompositioner.

Eftermiddagen - som inte ägde rum i köpmanhuset, utan i musikvetenskapliga institutionens lokaler i universitetet - var återigen alltigenom tysk. Dr **Lorenz Welker** talade om användningen av teorb, arkiluta och *colascione* under 1700-talet. Detta exemplifierades bland annat med musik av Vivaldi, Conti, Bononcini och Heinichen. Därefter talade **Wernher von Strauch** om temperering av bandade stränginstrument. Hans grundsten var inte historisk utan praktisk: vad går över huvud taget att göra? Han påpekade att all evidens pekar på att lutor generellt varit liksvävande sedan mitten av 1500-talet (till skillnad från klaverinstrument), men att lutenister antagligen från denna grundtemperering avvikit lite med hänsyn till tonarter. Barocklutans oktavstämning gör det dock svårt att avvika i alltför hög grad från en liksvävande stämning. Dagen avslutades med att Professor **Dieter Kirsch** talade om mandoran och calichonens repertoar på 1700-talet. Han avslutade med att (via CD) framföra en bit av en konsert för mungiga och mandora [sic!].

Kvällen avslutades med att **Nigel North** i Augustinermuseet spelade Weiss och egna transkriptioner av Bachs g-mollsonat (BWV 1001) och a-mollpartita (BWV 1002). Det var några år sedan jag hörde Nigel på konsert, men jag måste säga att han - om möjligt - blivit ännu säkrare och mer övertygande, såväl tekniskt som musikaliskt.

Söndag

Söndagen inleddes med att **Karl-Ernst Schröder** talade om hur Weiss preludier och fantasior skall framföras. Utgångspunkten var en mängd dåtida spelinstruktioner för arpeggiering och dylikt. **André Burguete** fortsatte med att tala om Weiss spelteknik. **Gusta Goldschmidt** påpekade att med sensträngar i basarna är man tvungen att spela närmare stallet. **Nigel North** gav en liten minikurs i continuospel på barockluta, även om de som spelar på renässansstämning hade lika stort utbyte av föredraget.

På eftermiddagen talade **Uta Henning** om teorb-flygelns och lut-cembalons historia. Detta gick direkt in i en minikonsert där professor **Kim Heindel** från Philadelphia spelade musik av Weiss och Bach på en rekonstruerad lut-cembalo. Det heter att när Bach lät spela detta instrument bakom ett draperi så lurades även skickliga lutenister av instrumentets klang. Sanningen att säga så undrade auditoriet hur

någon skulle kunna luras av detta instrument, då klangen bara mycket vagt minde om teorbens. En lustig detalj som Heindel påpekade är att man inte alls kan spela lika fort på teorb-flygel som på luta eftersom instrumentet helt saknar dämpningsmöjligheter. På grund därav måste man hålla ned tempot - särskilt i snabba satser - på det att icke basarna helt ska ringa in i varandra.

Alldeles efter föredraget hade det utlovats tillfälle att provspela några av utställningens originalinstrument, så vi var några personer som rusade dit fyllda av förväntan. Till min besvikelse så hade bara trenne, praktiskt taget helt renoverade, instrument plockats ut ur monstrarna. Men detta kan man väl förstå.

Utställningen

Utställningen rönt stor uppmärksamhet. Ett stort antal privatägda instrument förevisades, och utställningen var därför unik i sitt slag. Dessutom förevisades originaldokument av Vivaldi, Bach och andra historiska personer. (Jag dristar mig här slänga in pekpinnen att slikt *inte* skall fotograferas med blixtn eftersom blixtljuset sliter på allt som exponeras för det!!!)

Personliga reflektioner

Under söndagen började folk försvinna till höger och vänster efter en intensiv minivecka.

18.

Douglas Alton Smith påpekade att han velat hålla föredragssessionerna nere, så att folk skulle få möjlighet att utbyta erfarenheter privat, mellan sessionerna, men trots detta så upplevdes nog veckan som intensiv. En egen reflektion är att ju högre föreläsarnas formella utbildning var, desto mindre intressanta deras föredrag, rent generellt. Mycket av det som sades av herrar/fruar "Prof. Dr." var ofta sådant som man kan slå upp i *New Grove* för än mer detaljerad information. Detta tyder på att lutan och dess musik fortfarande är ett område där det mesta av intresse rörande forskning bedrivs utanför musikhögskolors och institutioners hägn, av dilettanter (med den positiva klang ordet ursprungligen hade!) med ett brinnande intresse.

Ett problem under kongressen var i viss grad språkförbistring. De franska föreläsarna kom, talade och åkte hem igen på grund av bristande kunskaper i engelska och tyska. Tyskar, som inte är särskilt mycket bättre på utrikiska språk var lyckligare lottade i och med det att de flesta föredrag antingen hölls på tyska eller gavs tyska resuméer, antingen av föreläsarna själva (Timothy Burris excellerade i språkskifte!) eller av Douglas Alton Smith, som ofta refererade föredragen. Tim Crawford hoppas att Akademi Weiss skall ha råd att trycka en kongressbok där samtliga föredrag finns översatta till franska, engelska och tyska, så att allt det som framfördes skall finnas tillgängligt. De ekonomiska problemen kvarstår dock. Man vet ännu ej om man kommer att ha råd att finansiera en utställningsbok, men kommer nog inte att ge sig förrän detta realiserar, särskilt då med tanke på

att utställningen förevisade flera instrument som aldrig funnits till beskådande förut.

Efter denna vecka kändes det helt rätt att passera Prag på hemvägen och bese greve Losys dödshus (fast sanningen att säga hade jag planerat åka till Prag innan Baranciovás föredrag gav mig adressen!).

Akademie Weiss

Akademien skall hålla med kurser, bibliotek över uppsatser och musik, konserter, tävlingar, instrumentsamling, diskografier med mera. Medlemskap kostar 100 DEM per år (mindre än en golfklubb, som André Burguete påpekade).

Intresserade kan kontakta akademien på följande adress/telefon:

AKADEMIE WEISS

Institut de la Recherche pour la Musique de Luth
Parc de Schoppenwih
Rue du Château
F-68126 Bennwih-Gare
Frankrike

00933-89 23 06 94 / 89 23 02 03
(tisdagar 1500-1600 och onsdagar 0900-1200).

Diskografi

För den som är nyfiken på Theorben-Flügel har Kim Heindel spelat in en CD med musik av Bach, Scarlatti, Duphly, Dowland och Weiss. Skivan finns på etiketten Gasparo och har nummer GSCD-275 (kassett GS-275C).

Samtliga ovan nämnda konsertgivande lutenister finns representerade på CD, men någon fullständig diskografi däröver presenteras inte här, vilket jag hoppas de ärade läsarna har överseende med.